

EKO-SELA KAO MODELI ODRŽIVOG RAZVOJA

Dragica Gatarić¹, Marija Belij Radin²

Apstrakt: Na globalnom nivou, zbog očiglednih rastućih ekoloških, društvenih, kulturnih i ekonomskih izazova sa kojima se naša planeta suočava, sasvim je prirodno težiti modelima koji će pokazati ostvarivu održivu budućnost. U planetarnim razmerama jedva da postoji nešto privlačnije – ali naizgled neuhvatljivije – od mogućnosti da živimo u skladu sa prirodom i jedni sa drugima. Eko-sela, kao ljudska staništa, odnosno sveobuhvatne zajednice, i urbane i ruralne, zadovoljavaju tu potrebu jer su prijateljski integrisane u prirodno okruženje i imaju sposobnost da se uspešno održavaju i u budućnosti uz poštovanja načela održivosti. Odnosi unutar prirodne sredine i prema toj sredini su pitanja „ekološke ravnoteže“ par excellence. Shodno tome, selo se danas percipira i posmatra kao ekološki model, gde se umesto „mesta za život“ ono posmatra kao „mesto za odmor“.

Ključne reči: eko-sela, održivi razvoj, turizam, Srbija.

ECO-VILLAGES AS MODELS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: Globally, due to the obvious growing environmental, social, cultural and economic challenges facing our planet, it is only natural that we strive for models that will demonstrate an achievable sustainable future. On a planetary scale, there is hardly anything more appealing – but seemingly more elusive – than the opportunity to live in harmony with nature and each other. Eco-villages, as human habitats, i.e. comprehensive communities, both urban and rural, meet this need, because they are friendly integrated into the natural environment and have the ability to be successfully maintained in the future while respecting the principles of sustainability. Relations within the natural environment and towards that environment are matters of „ecological balance“ par excellence. Consequently, today the village is perceived and viewed as an ecological model, where instead of a „place to live“ it is viewed as a „place to rest“.

Key words: eco-villages, sustainable development, tourism, Serbia.

UVOD

Prva eko-sela počela su se oblikovati kao odgovor na rastuću zabrinutost zbog ekoloških, društvenih i ekonomskih problema, kao i zbog potrebe za održivim načinom života. Ideja o održivom načinu života u skladu sa prirodom nije nova i može se pratiti unazad kroz vekove. Različite kulture i civilizacije tokom istorije su razvijale naselja koja su

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, Beograd, gataric.dragica@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0001-5829-955X

² Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, Beograd, marija.belij@gef.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0002-8227-0420

se oslanjala na lokalne resurse, praktikovala poljoprivredu, recikliranje i upotrebu obnovljivih izvora energije. Istorijski razvoj eko-sela pokazuje kako su ove zajednice evoluirale kroz vreme, uvek sa ciljem stvaranja održivih, inkluzivnih i ekološki svesnih zajednica. Utopijske zajednice iz 19. veka, kao što su New Harmony u SAD-u, inspirisane su idejama Roberta Owena o socijalnoj reformi i samoodrživim zajednicama. Slične zajednice, poput Brook Farm u Engleskoj, eksperimentisale su sa zajedničkim načinom života i radom. Iako nisu bile striktno ekološke, ove zajednice postavile su temelj za kasnije koncepte održivosti i zajedništva (Jackson & Svensson, 2002).

Termin eko-selo prvi put je upotrebljen 70-ih godina 20. veka i povezan je sa meksičkim arhitektom i savetnikom za međunarodni eko-turizam, Hektorom Sevaljos-Laskurainom. On je pod ovim pojmom označio „putovanja u relativno očuvana i nezagađena prirodna područja, sa specifičnom namerom upoznavanja (istraživanja), divljenja i uživanja u njihovim prirodnim i kulturnim vrednostima“ (Ceballos-Lascurain, 1987:13). Sevaljos-Laskuraina je istakao *prirodne* i *kulturne vrednosti*, dok su *ekološka* i *socijalna održivost* za eko-selo, kao i za ekoturizam, postale značajne 90-ih godina 20. veka, kada je Robert Gilman prvi put definisao eko-selo. On definiše „eko-sela kao ljudska staništa, odnosno sveobuhvatne zajednice, i urbane i ruralne, koje su prijateljski integrisane u prirodno okruženje i imaju sposobnost da se uspešno održavaju i u budućnosti“ (Gilman, 1991:10). Definicije eko-sela inspirisane istočnjačkom filozofijom stavljaju akcenat na povezanost s prirodom i zapadnim senzibilitetom zaštite životne sredine, gde je dilema bila kako da se održi ravnoteža između ličnog prostora i razvoja zajednice (Singh et al, 2019).

Prema autorima Lockyer i Veteto (2013), eko-sela su eksperimentalne zajednice o alternativnom i održivom životu. Oni definišu koncept kao onaj koji kombinuje minimalno zadiranje u životnu sredinu, socijalnu uključenost i kolektivno donošenje odluka. Tako se eko-sela mogu definisati kao zajednice koje su namerno stvorene kako bi olakšale zdraviji ljudski razvoj i smanjile uticaj na životnu sredinu, uzimajući u obzir održivost svojih akcija kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti (Waerther, 2014). Drugim rečima, ljudi ne pokušavaju da dominiraju nad prirodom, već da pronađu svoje mesto u njoj.

Eko-selo, kao koncept, temelji se na pet interakcijskih principa – ekološkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom i tehnološkom – koji su integrisani u holistički održivi razvojni model (Bang, 2005). Ono predstavlja priliku za lokalne zajednice, budući da njegov razvoj može pozitivno uticati na socio-ekonomski prosperitet i očuvanje prirode (Fennell, 1999). Jedna od ključnih karakteristika eko-sela jeste ekološka održivost. Ova se održivost postiže primenom principa kao što su reciklaža, upotreba obnovljivih izvora energije poput solarnih panela ili mikrohidroelektrana, organska poljoprivreda i očuvanje biodiverziteta. Eko-sela tako postaju laboratorije za razvoj i primenu ekoloških tehnologija koje mogu biti primenjene i u urbanim sredinama. Pored toga, eko-sela promovišu društvenu održivost kroz zajednički život i solidarnost. Ovi modeli podstiču lokalnu autonomiju i participaciju zajednice u procesima odlučivanja. Kroz deljenje resursa, znanja i veština, eko-sela grade čvrste društvene veze i podstiču osećaj pripadnosti. Ekološka održivost je čitav jedan korpus znanja o načinu čovekovog uticaja na okolinu (Bokan, 2016).

Hildur Džekson i Karen Svenson (2002) ističu svrhu eko-sela u stvaranju zdravog socio-kulturnog okruženja kroz način života koji nema negativan uticaj na prirodnu sredinu. Takođe, naglašavaju da je ekonomska održivost eko-sela jednako važna kao i ekološka. Ekonomska održivost je ključna jer ekološka nezagađenost prirodnih i društvenih resursa predstavlja jedan od prioriteta koji treba ispuniti da bi neko eko-selo bilo atraktivno. Eko-sela sa snažnom ekonomijom i dobrim društvenim mrežama su bolje opremljena da uspešno prihvate alternativne kanale finansiranja projekata i postanu samoodrživa. S druge

strane, eko-sela koja nemaju dovoljno sopstvenih resursa prinuđena su da pribegavaju konvencionalnijim modelima poslovanja i finansiranja u kojima se mora generisati profit za investitore, uz očigledan rizik da ova eko-sela izgube suštinske elemente samog koncepta održivosti koja je ključna za ove zajednice. Prema Temesgenu (2020), ekonomska struktura eko-sela je ključ njihovog uspeha ili neuspeha.

Kulturna održivost je takođe ključna komponenta eko-sela. Očuvanje tradicionalnih zanata, običaja i lokalne kulture doprinosi očuvanju identiteta zajednice i sprečava homogenizaciju kultura pod uticajem globalizacije. Eko-sela tako postaju čuvari kulturnog nasleđa, prenoseći ga na buduće generacije. Izgradnja objekata u eko-selima mora biti strogo kontrolisana, ekološki licencirana i svedena na osnovnu, najneophodniju meru. Kada je reč o stilu, komforu i funkcijama, sve mora biti usklađeno sa tradicijom, odnosno objekti moraju biti prirodni i autentični. Tehnološka održivost se manifestuje kroz inovativne ekološke tehnologije koje minimiziraju negativan uticaj na okolinu.

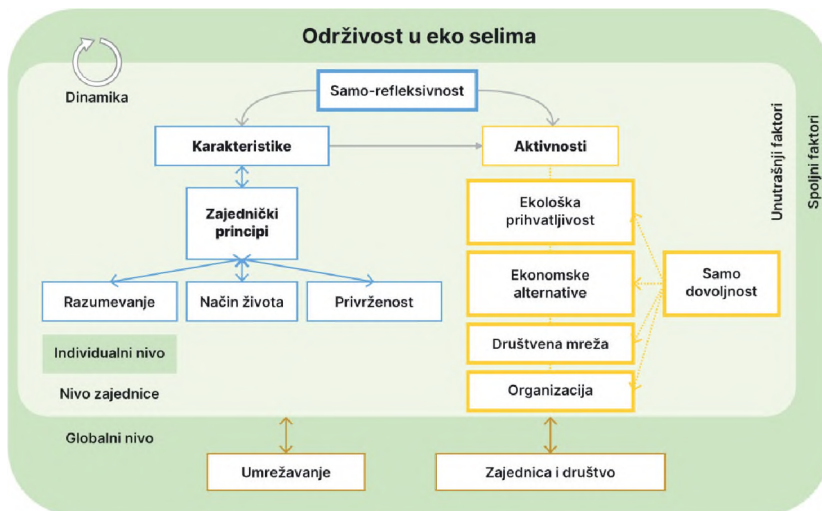
Shodno principima održivosti, eko-sela se mogu klasifikovati u tri kategorije:

- **Visoko održiva eko-sela:** Ova sela zadovoljavaju visoke standarde u svim kriterijumima održivosti.
- **Srednje održiva eko-sela:** Ova sela zadovoljavaju većinu kriterijuma održivosti, ali imaju prostora za poboljšanje u određenim oblastima.
- **Nisko održiva eko-sela:** Ova eko-sela zadovoljavaju osnovne kriterijume održivosti, ali imaju značajne nedostatke koje treba unaprediti.

Osim klasifikacije prema nivou održivosti, metodologija za klasifikovanje eko-sela može biti zasnovana na geografskim karakteristikama, participativnom pristupu, GEN (Global Ecovillage Network) pristupu i komparativnim metodologijama. Važno je da metodologija bude sveobuhvatna, ali istovremeno prilagodljiva različitim kontekstima i specifičnostima svake lokalne zajednice. Na primer, metodologija koja se koristi za klasifikaciju eko-sela u ruralnim područjima možda neće biti adekvatna za eko-sela koja se nalaze u urbanim ili periurbanim područjima (Zeppel, 2006). Stoga je važno uzeti u obzir specifičnosti svake lokalne zajednice prilikom primene metodologije.

Održiva eko-sela predstavljaju konkretne primere primene koncepta održivog razvoja na lokalnom nivou. Ona su dizajnirana i organizovana tako da minimiziraju negativne uticaje na životnu sredinu, podržavaju socijalnu pravdu i ekonomsku stabilnost, te promovišu harmoničan odnos sa prirodom. Eko-sela nude turistima mogućnost kratkog boravka kao posetioci ili dužeg boravka kao volonteri. Pored svakodnevnih aktivnosti kao što su uzgajanje biljaka, stočarstvo ili pčelarstvo, promovišu se edukativne aktivnosti, kursevi i seminari za one koji žele da nauče o životu u eko-selu, da se uključe u sličan projekat ili da započnu novi (Borio, 2001).

Waerther (2014) predlaže konceptualni model eko-sela (Slika 1), koji karakteriše principi i vrednosti koje dele svi članovi zajednice, kao i posvećenost zajedničkom načinu života. Sve aktivnosti se zasnivaju na poštovanju životne sredine, interakciji među ljudima i samodovoljnosti. Održivost se ogleda kroz različite aspekte, kao što su: socijalni dizajn, ekološka gradnja, obnovljivi izvori energije, ekološko prečišćavanje otpadnih voda, ekološka proizvodnja hrane, održiva ekonomija, edukativni programi i drugo.

Slika 1. – Model održivosti u eko-selima
 Izvor: Waerther (2014), prilagođeno od strane autora

Iako postoje brojne studije koje se bave eko-selima, većina se oslanja na kvalitativne metode istraživanja. Ovo može biti ograničavajuće jer kvalitativna istraživanja pružaju dubinske uvide, ali kvantitativna istraživanja su potrebna za preciznije procene njihovog uticaja na životnu sredinu, ekonomiju i društvo. Neophodno je sprovesti više kvantitativnih istraživanja kako bi se bolje razumeli efekti eko-sela i identifikovale najbolje prakse za replikaciju. Pored toga, istraživanje eko-sela treba sprovesti kroz različite discipline, uključujući sociologiju, urbanizam, ekonomiju, psihologiju i druge relevantne naučne oblasti. Integracija ovih različitih perspektiva omogućava holistički pristup eko-selima i njihovom uticaju na šire društvene, ekonomske i ekološke procese. Međutim, i pored napora u istraživanju i promociji održivog načina života, koncept održivosti je nejasan i osporavan. Neki autori smatraju da su eko-sela i održivi način života utopijski koncepti (Dawson, 2006), jer iako težimo održivosti, održivo društvo može biti teško ostvarljivo u praksi zbog složenih društvenih, ekonomskih i političkih faktora. Drugim rečima, održiv način postoji samo u teoriji (Lockyer & Veteto, 2013).

PROSTORNA DISPERSIJA EKO-SELA

S obzirom na globalnu prirodu pokreta održivosti, eko-sela se mogu naći u različitim zemljama širom sveta, uključujući Evropu, Severnu Ameriku, Australiju, Aziju, Afriku i Latinsku Ameriku. Mnoga od njih se formiraju u ruralnim područjima, daleko od gužve gradova, kako bi imala pristup prirodnim resursima poput zemljišta za poljoprivredu i obnovljivim izvorima energije poput sunca ili vetra. Ova ruralna okruženja pružaju prostor za veće zajednice, kao i mogućnost za uspostavljanje održivih praksi u vezi sa životom u skladu sa prirodom. Sa druge strane, postoje i eko-sela koja se nalaze u urbanim ili periurbanim područjima, što omogućava lakši pristup javnim uslugama i infrastrukturi, kao i mogućnost integracije održivih praksi u postojeće urbane okoline. Svaka lokacija eko-sela ima svoje specifične karakteristike i izazove, ali zajedničko im je težnja ka stvaranju održivih, inkluzivnih i ekološki svesnih zajednica.

Prava eko-sela smatraju se izrazito kao postindustrijski (a verovatno i postpoljoprivredni) fenomen. Ona su postala svetski fenomen 90-ih godina 20. veka, posebno stvaranjem Globalne mreže eko-sela (Global Ecovillage Network), kao odgovor

na savremene društvene i ekološke izazove sa kojima se suočava „moderno“ društvo. Kroz GEN, koja igra ključnu ulogu u povezivanju eko-sela širom sveta, eko-sela imaju priliku da uče jedni od drugih, razvijaju nove strategije i uspostavljaju partnerske odnose radi unapređenja svojih zajednica i globalnog održivog razvoja.

Danas u svetu postoji više od 10.000 eko-sela. Neka od njih su veoma poznata i uspešna u primeni ekoloških principa, dok su druga manje poznate lokalne inicijative. Njihova prostorna disperzija pokazuje globalnu želju za održivim i samodovoljnim zajednicama koje nude rešenja za ekološke, socijalne i ekonomske izazove savremenog društva. Osnovne karakteristike održivih eko-sela uključuju: ekološku infrastrukturu, održivu gradnju, održivu organsku poljoprivredu i ishranu, zajednicu i socijalna povezanost, povezanost sa lokalnom kulturom (Campbell, 1999; Page & Dowling, 2002).

Najpoznatija eko-sela u svetu su:

1. Findhorn Community – jedno od najpoznatijih ekoloških sela u svetu. Nalazi se na severoistoku Škotske i poznato je po svojoj pionirskoj primeni principa permakulture, alternativnih energetske sistema i duhovne zajednice.

2. Auroville u Indiji – međunarodna zajednica u blizini Puducherryja, osnovana 1968. godine sa ciljem stvaranja održive i duhovno orijentisane zajednice. Ovde se primenjuju principi ekološkog dizajna, obnovljivih izvora energije i samoodržive poljoprivrede.

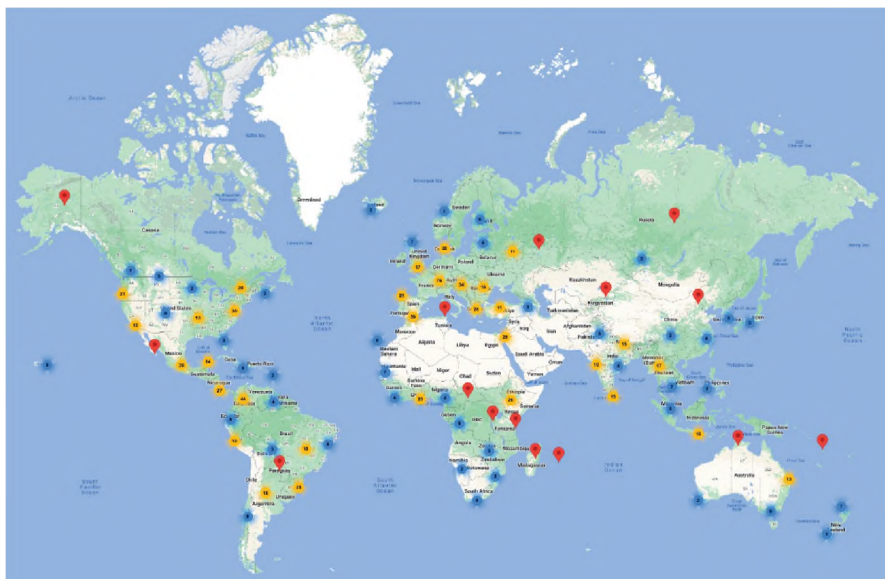
3. Tamera – ekološko selo i istraživački centar u južnom Portugalu, fokusiran na proučavanje održivosti, mira i zajedničkog života. Ovde se primenjuju različite tehnike permakulture, alternativni sistemi vodosnabdevanja i obnovljivi izvori energije.

4. Damanhur – ekološko selo i duhovna zajednica smeštena u Alpima u severnoj Italiji. Ovde se primenjuju principi održivog života, organske poljoprivrede i kreativne ekologije.

5. Crystal Waters – ekološko selo i ekološka zajednica smeštena u Queenslandu, Australija. Ovde se primenjuju principi permakulture, alternativni sistemi energije i održiva poljoprivreda.

6. Ladakh region u Indiji – ovde postoji mnoga ekološka sela koja se oslanjaju na tradicionalne načine života i održivu poljoprivredu. Ove lokalne zajednice koriste prirodne resurse na održiv način i teže očuvanju ekosistema.

Eko-sela širom sveta predstavljaju različite pristupe održivom životu i razvoju zajednice, služeći kao inspiracija i model za druge zajednice. Ona demonstriraju mogućnost života u skladu s prirodom i stvaranja održive budućnosti za sve, istovremeno odražavajući lokalnu kulturu, tradiciju i prirodno okruženje. Na primer, eko-sela u ruralnim delovima Skandinavije često koriste tradicionalne tehnike gradnje s lokalnim materijalima, dok se u sušnim područjima Afrike razvijaju inovativne metode za sakupljanje i čuvanje vode. U Latinskoj Americi, eko-sela integrišu zapadnu kulturu s prekolumbijskim duhovnim vrednostima poput „dobrog života“ i povratka majci Zemlji, što se manifestuje kroz koncepte poput „Sumak Kawsay“ ili „Suma Qamaña“ (Acosta, 2013; Salamanca & Silva, 2015). „Pokret“ eko-sela u Latinskoj Americi je dinamičan: s autobusima, konjima, biciklima i ljudima koji pešače, EcoCaravanas obrazuju seljake širom zemlje o ekološki održivim načinima života. Primer je i inicijativa vlade provincije Čijang Maj na severu Tajlanda, koja je u saradnji s Ecovillage Transition odlučila da transformiše ceo region u eko-region (www.gen-europe.org). Neki od konkretnih primera uključuju eko-selo Pachamama u Kostarici (<https://www.pachamama.com/eco-village>), gde je revitalizovano 200 hektara pašnjaka u šume koje su postale stanište brojnim životinjama. Takođe, u Španiji, fondacija Aldeas Infantiles organizuje letnje kampove za mlade između 16 i 24 godine u EcoGranja la Aldea (<https://www.laecogranja.org>).

Slika 2. – Razmeštaj eko-sela u svetu 2024. godine

Izvor: <https://www.gen-europe.org>

U Srbiji, iako nema velikog broja eko-sela pod tim nazivom, postoje brojne lokalne inicijative i projekti koji se bave održivim načinom života i ekološki odgovornim razvojem zajednice. Ove inicijative predstavljaju značajan korak ka promociji ekološke svesti i održivog razvoja u lokalnim zajednicama. Jedan od primera je eko-selo Koštunići, koje se nalazi u blizini Gornjeg Milanovca. Ovo eko-selo je pionir u održivom razvoju u Srbiji i predstavlja primer dobre prakse u oblasti organske poljoprivrede, obnovljivih izvora energije i recikliranja otpada. Takođe, eko-selo Babin Zub, smešteno na obroncima Stare planine, ističe se po svojim ekološkim praksama u domenu poljoprivrede i turizma, težeći očuvanju lokalne kulture i tradicije. Pored toga, eko-selo Vrmdža, smešteno u istočnoj Srbiji kod Sokobanje, takođe predstavlja primer zajednice koja se aktivno bavi očuvanjem prirode i promocijom održivog načina života (Grupa autora, 2015).

Ovi primeri pokazuju da postoji interes i inicijativa za razvoj ekoloških sela u Srbiji, iako možda nisu toliko prepoznati kao neka globalna eko-sela. Ključni faktori uspeha ovih inicijativa uključuju podršku lokalne zajednice, saradnju sa relevantnim institucijama i organizacijama, kao i edukaciju i podizanje svesti o održivom razvoju među stanovništvom. Ovi projekti imaju potencijal da postanu primeri dobre prakse i podstaknu dalji razvoj održivog turizma i ruralnog razvoja u Srbiji, s obzirom da su ruralni i ekoturizam u mnogim državama sveta prihvaćeni kao osnovni pokretači revitalizacije seoskih naselja (Brandth & Haugen, 2011; Gao & Wu, 2017).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rastuće interesovanje za održivost uticalo je na povećan broj istraživanja o ekocentrizmu i zelenoj ekonomiji u svim njenim oblicima. Prve ekskluzivnije definicije eko-sela ustupile su mesto inkluzivnijim definicijama koje obuhvataju različite modalitete eko-sela, čak i u urbanim sredinama. Eko-sela predstavljaju pionirske modele održivog razvoja koji integrišu ekološke, socijalne, ekonomske, kulturne i tehnološke dimenzije u holistički

pristup životu. Ove zajednice teže da usklade ljudske aktivnosti s prirodnim ciklusima, minimizirajući negativan uticaj na okolinu i maksimizirajući dobrobit za svoje članove. Iako su neki naučnici prvobitno smatrali eko-sela teško ostvarivim, čak utopijskim, kasnija istraživanja pokazuju da su ipak ostvarljiva.

Eko-sela širom sveta, poput Findhorna u Škotskoj ili Aurovillea u Indiji, demonstriraju različite pristupe održivom razvoju prilagođene lokalnim uslovima i resursima. Njihov uspeh kao modela održivog razvoja inspirisao je mnoge druge zajednice da sledi slične principe, naglašavajući rastuću globalnu svest o potrebi za održivim načinom života. U kontekstu Srbije, mada eko-sela još uvek nisu globalno prepoznata, postoje lokalne inicijative koje pokazuju interes i potencijal za razvoj ovakvih zajednica, kao što su eko-sela u blizini Gornjeg Milanovca i Sokobanje i na Staroj Planini.

Zaključno, eko-sela pružaju vredne lekcije i modele koji mogu poslužiti kao vodiči za transformaciju drugih zajednica ka održivijem načinu života. Ove zajednice dokazuju da je moguće živeti u skladu s prirodom, očuvati ekosisteme i unaprediti kvalitet života ljudi. Nastavak istraživanja i podrške ovim modelima može značajno doprineti globalnim naporima za postizanje održive budućnosti. Iako su koristi i potencijali eko-sela nesporni, važno je prepoznati i kritički sagledati njihove izazove i ograničenja. Eko-sela nude vredne lekcije i praktične primere održivog načina života. Međutim, njihova primena na širem nivou suočava se sa značajnim izazovima. Kritički pristup prepoznavanju i rešavanju ovih izazova je neophodan za unapređenje i širenje koncepta eko-sela kao održivog modela. Integracija njihovih principa u šire društvene i ekonomske sisteme, uz prilagođavanje lokalnim kontekstima, može pomoći da se ostvare njihove pune mogućnosti kao nosioci održivog razvoja.

Zahvalnica: Autori su zahvalni Ministarstvu nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (br. 451/03/65/2024-03/200091) na podršci ovom radu.

LITERATURA I IZVORI

- Acosta, A. (2013). *El Buen Vivir: Sumak Kawsay, una oportunidad para imaginar otros mundos*. Barcelona: Icaria.
- Bang, J.M. (2005). *Ecovillages: A Practical Guide to Sustainable Communities*. Gabriola Island, British Columbia: New Society Publishers.
- Bokan, N. (2016). Ekosela: subpolitični odgovor na neodrživost. *Sociologija i prostor*, 54(1), 45–70.
- Borio, L. (2001). Visiting Ecovillages: Educational Tourism. *Ecovillage Living*. Spring, 31–32.
- Brandth, B. & Haugen, M.S. (2011). Farm diversification into tourism – implications for social identity?. *Journal of Rural Studies*, 27(1), 35–44, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.09.002>
- Fennell, D.A. (1999). *Ecotourism, an Introduction*. London: Routledge.
- Campbell, M.L. (1999). Ecotourism in rural developing communities. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 534–553.
- Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of „ecotourism“. *Mexico Journal*, 17, 13–14.
- Gao, J. & Wu, B. (2017). Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of Yuanjia Village, Shaanxi Province, China. *Tourism Management*, 63, 223–233, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.04.003>
- Gilman, R. (1991). The Ecovillage Challenge. *Context*, 29(10), 10–15.
- Grupa autora (2015). *Eko selo kao model ruralnog razvoja i ekonomskog osnaživanja srpskih sela Selo Vrmdža*. Sokobanja: CDOP.

- Dawson, J. (2006). *Ecovillages: New Frontiers for Sustainability*. Totnes: Green Books.
- Jackson, H. & Svensson, K. (2002). *Ecovillage Living*. United Kingdom: Green Books Ltd.
- Lockyer, J.P. & Veteto, J.R. (2013). Environmental Anthropology Engaging Ecotopia: An Introduction. In: Lockyer, J. & Veteto, J.R. (eds.) *Environmental Anthropology Engaging Ecotopia: Bioregionalism, Permaculture and Ecovillages*, pp. 1–34. New York: Berghen Books.
- Page, S. & Dowling, R.K. (2002). *Ecotourism, Themes in Tourism*. London: Prentice Hall.
- Salamanca López, L. & Silva Prada, D.F. (2015). El movimiento de ecoaldeas como experiencia alternativa de Buen Vivir. *Polis (Santiago)*, 14 (40), 209–231.
- Singh, B., Keitsch, M.M. & Shrestha, M. (2019). Scaling up sustainability: Concepts and practices of the ecovillage approach. *Sustainable Development*, 27(2), 237–244, doi: 10.1002/sd.1882
- Temesgen, A.K. (2020). Building an Island of Sustainability in a Sea of Unsustainability? A Study of Two Ecovillages. *Sustainability*, 12(24), 10585.
- Waerther, S. (2014). Sustainability in ecovillages—A reconceptualization. *International journal of management and applied research*, 1(1), 1–16, <https://doi.org/10.18646/2056.11.14-001>
- Zeppel, H. (2006). *Indigenous Ecotourism: Sustainable Development and Management*. Trowbridge.
- <https://ecovillage.org/about/about-gen/>
- <https://www.pachamama.com/eco-village>
- www.gen-europe.org
- <https://www.laecogranja.org>